# VALORI LATINE IN EXPRESIE ROMÂNEASCĂ

Multe taine stau ascunse în veşmântul limbii oricărui popor. La această caracterizare generală s'ar putea aplica alta, faimoasă, dar mai restrânsă şi paradoxală, că graiul e dat omului ca să-şi ascundă gândurile . . .

In adevăr, popoarele, încet, veacuri dearândul, îşi uită, mai bine zis decât ascund, faze anterioare din vieaţa şi sufletul lor, recurgând la alte straturi de cultură, ce vin cu noutatea lor şi le acopere pe cele vechi. Intre ele însă nu se aşează pânze impermeabile, ca să se izoleze pentru vecinicie, ci dimpotrivă, toate se supun unei influenţe reciproce, unei osmoze care împinge din ceea ce a fost spre ceea ce vine nou şi — invers. Astfel, elementele stratelor mai vechi de cultură străbat în sus ca firele acelor plante care birue scoarţa pământului, ori cât de tare ar fi, şi-şi fac loc la lumină, ca să-şi continue vieaţa. Multe pier din cele care au fost, dar altele se îmbracă în haina fazei celei nouă, fie în întregime, fie în parte.

Acestea sunt taine vii din cuprinsul unei limbi, ce tinde a le lămuri lingvistica cu mijloacele cunoscute ei astăzi.

O astfel de sarcină cade mai greu asupra studiului limbilor cu un mic trecut istoric literar, cum e şi limba română. Pentru o mie de ani de lipsă de documente scrise, cultura poporului român cată să fie descifrată în cea mai mare parte prin limbă, care păstrează, în chip firesc, urme din elementele spiritului nostru străvechiu, în deghizări puţin aparente uneori, iar alteori deadreptul întunecate.

Situaţia aceasta din lăuntrul limbii noastre formează punctul ei de puternică atracţie pentru cercetători şi rezolvarea faptelor

BDD-A14872 © 1948 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:39 LUJ

cercetate serveşte indirect lingvistica generală, la stabilirea de principii pentru problemele puse în atare perspectivă.

Cazurile ce prezentăm mai departe, în sensul mai sus ziselor consideraţiuni, se referă în deosebi la *viaţa agricolă românească*. Ea a fost tratată unilateral, prin prizma limbii, şi noi vom încerca a o privi dintr'un punct de observaţie mai sus aşezat, care permite oricui, ca de pe o culme, să cerceteze, cât vede cu ochiul, câmpiile de dincolo de poalele munţilor, până la orizont. De jos, din valea strâmtă şi închisă, numai pe ea cel mult o poţi cunoaşte, iar „ţările" celelalte rămân nevăzute. Aceste consideraţiuni privesc lupta pentru existenţă ce o poartă cuvintele şi limbile şi ea este tot aşa de complexă ca şi aceea dintre indivizi, grupuri sociale şi popoare. Provocări de prefaceri se ivesc cu fiecare clipă în care se exprimă o idee, căci aceasta manifestă o notă personală, prin cuvânt cu sens adecvat gândului mai tare sau mai nou al vorbitorului. Cuvântul, prin fraza pornită din creerul cuiva, poate aduce ceva nou în graiu, fie imagine, fie o judecată, care uneori nu surprind înţelegerea celui ce ascultă pe un vorbitor. Alteori însă apare în faptul lingvistic o lumină puternică ce schimbă poziţia lui anterioară din conştiinţa ascultătorului. Inovaţia trece apoi la alţi vorbitori şi prin acest pas limba a câştigat un element mai mult de expresie, peste ce poseda înainte.

Astfel se transformă ţesătura fină, ideală a sensurilor, încât după o vreme lumea lăuntrică a unui cuvânt dintr'o generaţie nu mai e recunoscută de generaţiile următoare. Procesul de prefaceri continui provoacă pe nesimţite, în multe cazuri, pieirea cuvântului întreg, nu numai a sensului său.

In lupta din interiorul unui graiu cad victime mai des cuvintele, atunci când nu mai au suportul material, concret al lucrului ce-l reprezintă, sau al unei idei, obiceiu, căzute în desuetudine. Cad ca şi luptătorii dintr'o cetate sau de pe un câmp de bătaie, atunci când li s'au sfârşit muniţiile şi hrana.

Adevărul acesta se poate verifica mai limpede în câmpul terminologiilor privitoare la unele ocupaţiuni rustice atacate de progresul civilizaţiilor, fie în timpuri vechi, fie în cele mai moderne. Civilizaţia romană superioară a impus terminologii latine în provinciile imperiului, eliminând pe cele autohtone. Alteori, fără să

BDD-A14872 © 1948 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:39 LUJ

fie nevoie de intervenţia răsturnătoare a unei limbi şi civilizaţii streine, înăuntrul aceleeaşi limbi, o terminologie (vânătorească, pescărească, etc.) este atinsă ca de o boală, de slăbirea sau degradarea ocupaţiei respective, alteori prin trecerea acelei ocupaţii în mânile unei populaţii venite de aiurea, cu alt graiu şi aşezate în teritorul poporului autohton.

In anume momente, o terminologie îşi pierde cu totul suportul material şi dispare ca o corabie sdrobită de furtună. Astfel, într'o regiune unde se cultivau inul şi cânepa şi se torceau şi ţeseau intensiv, prin decada a şaptea din secolul trecut, din toată comoara lexicală a specialităţii tineretul de astăzit nu mai cunoaşte nimic. Doar bătrânii îşi mai amintesc termeni răsleţi[1]). Industriile rapide moderne înghit ca valurile apelor şi lucrul şi expresia străveche din domeniul multor ocupaţiuni rustice.

Intorcând însă foaia acestor adevăruri, ne vedem siliţi să constatăm că mulţi termeni latini agricoli din dacoromână, de care în special ne ocupăm mai departe, sunt încă în vigoare, ba încă şi cu putere estetică. In acest caz nu mai poate fi vorba că Românii au pierdut sau părăsit meseria agriculturii pentru a o relua mai târziu dela streini. In această ipoteză, ar trebui să admitem că aceştia veneau totdeauna cu o cunoaştere, în diverse forme de cultură, superioară celei romane şi române, ceea ce, firește, nu se poate susţine istoriceşte.

Inainte însă de a trece la acest capitol, vom da câteva exemplificări în legătură cu consideraţiunile generale de mai sus.

## LIMBA ŞI OMUL CA FIZIC ŞI SUFLET.

Dacoromâna a păstrat majoritatea termenilor latini privitori la corp. După calculul lui S. Puşcariu[1]) şi D. Macrea, din 100 de

[1]) Constatarea aceasta pe care o face filologul Othmar Meisinger, *Vergleichende Wortkunde*, München, 1932, p. 151, pentru regiunea sa de naştere, se poate verifica în orice ţară bântuită vertiginos de maşina industrială modernă. Firește, acolo unde industria pătrunde, ca la noi, încet şi nu sguduitor, nu se întâmplă dezastre lingvistice, ci pierderi treptate.

[1]) S. Puşcariu, *Limba română*, p. 177.

BDD-A14872 © 1948 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:39

asemenea elemente 92 sunt latine, două autohtone, *ceafă*, *grumaz* (şi *burtă* de care am vorbit în altă parte), celelalte streine. La acestea trebuesc adăugate, pentru valoarea lor mai complexă, multele expresii în legătură cu corpul. „A sta în genunchi", „a îngenunchia", a sta „(răzimat) în cot", „într'o rână" (acesta autohton, din familia v. gr. ὠλένη, lat. *ulna* „cot"): „a ochi", „ochios", „ochenat" (cu ochi mari); „pieziş, în piezi", „piază-rea, bună", (dela lat. *pĕs, pĕdis)* şi a. m. d. Lista lor apare impresionantă dacă priveşte cineva la familia fiecărui termen în parte.

Deasupra tuturor stă *cap* (lat. *caput*), care îşi păstrează în română sensul concret („tête") şi figurat latin, de „căpetenie", „fruntaş". Concretul s'a păstrat numai în câteva regiuni romanice, căci general acolo este astăzi *testa* (fr. *tête* etc.). Capul distinge pe om de alte vietăţi şi Românul e „cu capul în mână", îşi „pune capul" (chezăşie şi în faţa morţii), are „cap sănătos", „uşuratic", e „căpăţânos", „încăpăţânat" etc. etc.

Sufletul şi mintea, cu manifestările lor sunt latine în: *însufleţire, suflet bun, rău, duios* (lat. **doleosus). Dor (dolus)* a ajuns să creieze un întreg gen literar liric popular, „poezia dorului", corespunzătoare celei din Iberia, unde portughezul *saudade* are acelaş sens şi rol. Dacoromâna păstrează întreaga valoare ce poate fi utilizată şi în limbajul filosofic, a lat. *cogitare, a cugeta,* pentru care ceilalţi neolatini au astăzi pe semicultul *pensare* (italian), *penser (francez),* etc. Apoi a *simţi,* a-l *durea (dolere),* a *urî (horrère),* păstrat cu această accepţiune numai în Abruzzi.

Uneori se desprinde, în acest capitol, o spiritualizare a cuvântului, petrecută în secole de frământare sufletească şi de gândire, când Românul era constrâns să-şi desvolte în interior puterile intime, fiindcă nu erau posibile manifestări exterioare, în războaie, în mai înaltă activitate de şcoală, de arhitectură, de politică etc. Astfel **invitiare* (dela *vitium)* a ajuns astăzi la *învăţa* „apprendre, enseigenr", *a desmierda,* este astăzi expresie poetică, înălţată din graiul mamelor care îşi spală copilul de necurăţenii trupeşti, cântându-i „cântece de leagăn" şi spunându-i „vorbe dulci mângâietoare". Sufletul cu durerile lui *se alină,* „s'adoucir" (dela *lenis*); *a alinta* „caresser, dorloter" vine din **allentare;* iar *mângâia* s'a lepădat de sensul vechiu, magic, de „ensorceller qqn par

BDD-A14872 © 1948 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:39 LUJ

un philtre, séduire", trecând la o fază lirică de „caresser, consoler".

Ca o încoronare a acestui capitol psihologic, dacoromâna, ca nici o altă limbă romanică, păstrează pe *a înțelege (intelligere)* cu derivate neexistente nici în aromână: *înțelegător, înțeles*, „sens, signification", *înțelept (intellectus)* „sage", *înțelepciune* „sagasse" și încă altele ce se pot urmări în dicționare. Tot așa s'a dematerializat lat. *percipere*, ajungând la „a pricepe" „comprendre", pe când în romanica apuseană (fr. *percevoir* etc.) a rămas mai mult la concret. In latină numai rar, figurat, în limbajul cult, se simte fenomenul, ca de ex. la Quintilian *vis percipiendi* „la faculté de comprendre", dar în dacoromână *om priceput* este „qui s'y entend, intelligent, capable, abile".

Înălțarea dela cele mai elementare noțiuni spre spiritual, spre expresie ideală, se documentează cu nenumărate exemple. Ele pot alcătui un capitol foarte bogat privitor la estetica limbii noastre, care se dovedește, prin poezia lirică populară, ca un instrument capabil de expresie artistică superioară, ca orice limbă romanică, dar și cu forțe originale, particulare numai ei.

In privința procesului de bogată creație linguistică și estetică în dacoromană amintesc studiul lui O. Densusianu, *Limba descântecelor*[1]). Descântecele se recitează în versuri, de către descântători, care sunt medicii poporului. Poezia aceasta o avem culeasă în zeci de volume. In ea s'au revărsat expresii figurate de o varietate ce n'o bănuia nimeni până la înfățișarea lor în studiul amintit, unde se găsesc mii de exemple ilustrante, din toate ținuturile dacoromâne. In ele se invocă puterile supranaturale, în sens păgân la origine, apoi în lumină creștină, pentru a se obține vindecarea bolnavului, iubirea celui dorit și uneori blestemul împotriva dușmanului. Metafora, comparația și tot alaiul de figuri stilistice, pornite dela toate, chiar dela toate formele de viață românească, le-a strâns poporul în imaginația lui spre a da tărie mistică descântecului, care și cu frumusețea versului, tinde spre farmec, încântare și vindecare prin minune:

[1]) *Grai și suflet*, vol. IV, V, VI.

BDD-A14872 © 1948 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:39 UTC)

Răsai, soare, frăţioare...
Peste ochişorii mei
Şi peste statul [statura] meu
Şi peste mersul meu
Şi peste viersul [lat. *vĕrsus*] meu.
Cum e soarele luminos şi frumos,
Aşa să fiu şi eu...

Totdeauna încheierea cere ca bolnavul să *rămâie curat, luminat, ca argintul strecurat, cum Dumnezeu l-a lăsat*, (cum) *maică-sa l'a fapt*. Boalele le alungă (cu metafore din practica ţesătoriei) „mătuşile cu furcile"... şi

Pe furcă le înşira
Şi cu fusul le înţepa.
Cum se întorc fusele
La toate firele,
Aşa să se întoarcă pagubele
Şi dătăturile...

Suferinţele se exprimă prin *„Ca pe-un fuior de cânepă m'a sfărâmat"*. Duşmanului i se doreşte:

Să zaci neică sub părete,
Pân'îi face iarbă verde...
Să te-adăpi cu linguriţa
Şi să-ţi dea pâne cu acul...

Şi tot aşa s'ar lungi mereu şirul de imagini, unele adevărate mărgăritare. Deocamdată atrag atenţiunea asupra studiului care pune la îndemâna oricui material expresiv din descântece.

Dar lucrările în legătură cu ţesutul, reflectate, cum am văzut, în descântece, au ecou şi în alte genuri literare, populare. Iată două exemple:

Harnică-i nevasta mea,
Harnică-i, dracu s'o ia:
Pune pânza,
Când dă frunza

BDD-A14872 © 1948 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:39 UTC) LUJ

Printre iţe, printre spată,
Paşte-o iapă'mpedecată,
Mai în sus pe la fuştei
Paşte-o scroafă cu purcei
Şi-umblă dracu cu scântei;
Prin mijlocu pânzeii
Paşte gâsca cu puii.

(Şezătoarea XII, pag. 149).

Că din cincisprezece lâni
Mi-o făcut mânuşi la mâini,
Şi din patruzeci fuioare,
Mi-o făcut o cingătoare;
Şi cânepa de azi vară,
O călăresc câinii pe afară;
Şi cânepa de azi toamnă
Şade'n şură ca o doamnă.

(Şezătoarea XII, pag. 149).

Un tablou, cu mai sugestiv colorit grotesc, nu se poate imagina, pentru a ironiza usturător pe femeia leneşă. De unde putea poetul popular satiric să culeagă imaginile şi să le contureze, ca pe nişte monştri pe arhaicul edificiu al războiului de ţesut — decât din ceea ce este mai caracteristic în preocupările, calităţile şi defectele unei gospodine? Satira — *strigătura* — conţine un complex de elemente psihologice, sociale. Ea este însoţită şi înviorată de ritmul jocului, de frumuseţea plastică a versului şi de ilaritatea întregului grup privitor, la petrecerile săteşti. Expresivitatea versurilor este alimentată de elemente latine, din cele mai curente. Numai patru sunt streine *(gâscă, harnică, nevastă* şi *şură).*

## AGRICULTURA REFLECTATĂ IN DACOROMÂNĂ.

Vieaţa economică în Dacia, cum reiese mai ales din studiul lui Patsch[1]), se întemeia pe creşterea vitelor, dar şi a agriculturii.

[1]) C. Patsch, *Der Kampf um den Donauraum unter Domitian und Trajan* (Beiträge zur Völkerkunde von Sudosteuropa, V (2) 1937,

BDD-A14872 © 1948 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:39 LUJ

Năvălitorii au redus, cu timpul, a doua ocupaţiune şi de aceea dacoromâna a primit mulţi termeni agricoli streini, cunoscuţi din studiile de până acuma. Au rămas însă câţiva vechi, fundamentali şi alţii cu caracter atât de specific, încât înlătură orice posibilitate de concluzie că Românii ar fi părăsit cultura pământului, restrângându-se numai la păstorit, şi încă la unul nomad.

Nu voiu înşira în sens restrâns filologic termenii agricoli din dacoromână, ci voiu folosi un text popular în care se simte preocuparea, ba chiar o vie dragoste a Românului pentru roadele pământului. La Crăciun şi Anul Nou, între alte colinde, în care, prin urări, se invocă ajutorul lui Dumnezeu pentru o bună roadă, e specificul *plug-pluguşor*. In el se exprimă o apologie a agriculturii. Dăm aici varianta publicată de Alecsandri în 1866. Termenii latini sunt redaţi în text, unii cu caractere cursive şi alţii cu aldine. Ultimii reprezintă pe cei curat agricoli sau neapărat trebuincioşi pentru exprimarea noţiunilor legate de lucrarea pământului. Elementele slave, împreună cu şapte de diverse provenienţe, le-am lăsat nesubliniate.

Aho, aho c o p i i argaţi,
*Staţi puţin şi nu mânaţi,*
*Lângă* **boi** *v'alăturaţi*
*Şi cuvântul mi-ascultaţi:*
*S'a sculat mai an*
*Bădica* Troian
*Si-a'ncălicat*
*Pe-un cal învăţat*
*Cu şaua de aur,*
*Cu nume de Graur,*
*Cu frâu de mătasă,*
*Cât* **viţa** *de groasă,*
*Şi'n scări s'a ridicat*
*Peste* **câmpuri** *s'a uitat,*
*Ca s'aleagă un* **loc** *curat*
*De* **arat** *şi* **semănat.**
*Şi curând s'a apucat*
**Câmpul** *negru de* **arat,**
*In* **lungiş** *şi* **curmeziş.**
*S'a apucat într'o joi,*
*C'un* plug *cu doisprece* **boi.**
*In coadă* **codâlbei,**
*In frunte* ţintăţei.
*Mânaţi,* c o p i i, hăi, hăi!
*Ziua toată a* **lucrat,**
Brazdă *neagră* a **răsturnat.**
*Şi prin* brazde *a* **semănat**
**Grâu mărunt** *şi* **grâu de vară,**
*Dee Domnul să* **răsară!**
*Şi cât* **lucrul** *a* sfârşit,
Iată, *mări, s'a stârnit*
*Un vânt mare pe* **pământ**
*Şi ploi multe după vânt,*
**Pământul** *de-a răcorit,*
*Şi* **sămânţa** *a'ncolţit.*
*La luna, la săptămâna,*
*Işi umplea cu apă mâna*
*Şi se duse ca să vadă,*
*De i-a dat Dumnezeu* roadă
*Şi de-i* **grâul răsărit**
*Şi de-i* **spicul** *aurit.*
*Era'n* **spic** *ca* vrabia.

BDD-A14872 © 1948 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:39 LUJ

CLUJ

Troian iute *s'a întors*
*Şi din* grajd *pe loc a scos*
*Un alt cal mai* năzdrăvan,
*Cum îi place lui* Troian,
*Negru ca corbul,*
Iute *ca focul,*
*De nu-l prinde locul,*
*Cu* potcoave *de argint,*
*Ce sunt* spornici *la fugit.*
*El* voios *a'ncălecat*
*La* Tighina *a apucat*
*Şi* oţel *a cumpărat,*
*Ca să facă* **seceri** *mari*
*Pentru* **secerători tari**
*Şi să facă* **seceri mici**
*Pentru* copilaşi voinici
*Şi-altele mai mărunţele*
*Cu mănunchiu de floricele,*
*Pentru fete tinerele*
*Şi* neveste *ochişele.*
*Şi-a strâns fine şi vecine*
*Şi toţi finii şi vecinii*
*Şi vreo trei* babe *bătrâne*
*Care ştiu* rândul *la pâne*
*Şi pe* **câmp** *i-a dus*
*Şi pe toţi i-a pus*
*La* **lucrul pământului,**
*La răcoarea vântului.*
*Ei cu* **stânga apuca**
*Şi cu* **dreapta secera**
*Şi prin* lan *înnainta*
*De părea că înnota.*
*Alţii'n urma lor* **lega,**
Snopuri*'nalte aduna*
*Şi* clăi mândre *ridica,*
*Ce la soare se* **usca.**
*Apoi* **carele'ncărca**
*Şi pe toate le* **căra**
*Şi* girezi*'nalte dura*
*In capul* **pământului,**
*In* sterita *vântului.*
*Apoi* **aria***-şi făcea*
*Şi din* grajd *mai aducea*
*Zece iepe*

*Tot* sirepe
*Şi de* **par** *că le* **lega**
*Şi pe toate le mâna*
*Imprejurul* **parului,**
*Deasupra* **făţarului,**
*Iepele* mereu *fugea,*
*Funia se tot strângea,*
*De* **par** iute *ajungea*
*Şi* **grâul** *se* **triera**
*Şi* flăcăul **vântura,**
Dimerlia **scutura,**
Harabale **încărca,**
*Şi la* **moară** *le pleca.*
Iară hoaţa *cea de* **moară**
*Când văzu atâte* **cară**
**Incărcate cu** povară,
*Puse coada pe spinare*
*Şi plecă în fuga mare*
*La cea* luncă *de scăpare.*
Lunca *mare,*
*Frunză n'are;*
Lunca *mică,*
*Frunza-i pică.*
*Iar* **morarul,** meşter *bun,*
Zărea **moara** *prin* cătun
*Şi-şi lua* cojoc *miţos*
*Şi mi-l îmbrăca pe dos.*
*Şi-şi luă* ciocanu*'n brâu*
*Şi mai luă şi un frâu,*
*Apoi* iute *alerga,*
**Moara** *cu frâu o lega*
*Şi-o apuca de* **călcâiu,**
*De-o punea pe* **căpătâiu,**
*Şi-i da cu* ciocanu*'n şele*
*De-o aşeza pe* **măsele.**
*El o lua de* lăptoc
*Şi-o da* iar *în* **vad** *la loc*
*Şi* **turna** *deasupra'n* coş
**Grâu mărunţel** *de cel* **roş.**
**Grâul** *s'aşeza pe vatră*
*Şi din* coş *cădea su(b)* **piatră**
*De su(b)* **piatră** *în* covată
*Curgea* **făină curată.**
*Troian mult se bucura*

BDD-A14872 © 1948 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:39 UTC)

**Zeciuială morii** da,
*Pe* **morar** *îl* dăruia,
*Apoi călare suia*
*Şi* voios *se înturna*
*Cu* f l ă c ă i i *ce mâna.*
I a r **boii** *se* opintea
*Şi* **roţile** s c â r ţ î i a.
I a t ă mândra *jupâneasă,*
Dochiana *cea frumoasă,*
*C'auzea* tocmai *din casă*
*Chiotul* f l ă c ă i l o r
S c â r ţ i i t u l **carelor**
*Şi'n* cămară *că mergea*
*Şi din cuiu îşi alegea*
Sită *mare şi cam* **deasă,**
*Tot cu* **pânza** *de mătasă.*
*Sufleca ea mâneci albe*
*Şi-arăta braţele dalbe*
*Şi* **cernea,** *mări,* **cernea,**
*Ninsoarea se aşternea;*
*Pe sus* tobele **bătea,**
*Negurile jos cădea.*
*Apoi mama* plămădea
*Şi-o lăsa până* dospea.
*Apoi* colaci'nvârtea,
*Pe* lopată *mi-i culca*
*Şi'n* **cuptor** *îi arunca.*
*Apoi i a r ă, cu* lopata
Rumeni *îi scotea şi gata.*
*Atunci ea'mpărţea vreo cinci*
*La f l ă c ă i i cei* voinici
*Şi'mpărţea trei* colăcei
*La copiii mititei,*
I a r ă mândrului *bărbat*
*Îi dădea un sărutat.*
*Cum a dat Dumnezeu, an,*
Holde mândre *lui* Troian
*Astfel să dea şi la voi,*
*Ca s'avem parte şi noi,*
*Să vă fie casa, casă,*
*Să vă fie masa, masă!*
*Şi cu feţele aprinse,*
*Tot cu casele* grijite,
*Cu buni oaspeţi* locuite.
*Şi la anul să* trăiţi
*Să vă g ă s i m înfloriţi,*
*Ca* **merii**
*Ca* **perii**
*In mijlocul verii!*
*De urat am mai ura,*
Dar *ne-i că vom însera*
*Pe la* **curtea** *dumneavoastră,*
*Departe de casa noastră.*
*Dumneavoastră aveţi parte*
*De* **curţi***'nalte, luminate,*
Văruite, şindrilite
*Şi cu fereşti* stecluite.
*Noi avem* b o r d e i e *mici,*
*Bune de* plugari voinici,
V ă l t u c i t e *şi* lipite
*Şi cu* s t u h *acoperite.*
Dar *câte* **paie***-s la noi,*
*Atâţi* b a n i *fie la voi!*
*De urat am mai ura,*
Dar *ne-i că vom însera*
*Şi avem a trece'n cale*
*O* dumbravă *rea din vale,*
*Unde sunt fete nebune,*
*Ce* asvârlă *cu alune*
*Şi se leagă de feciori*
*Ca albinele de flori*
*Şi le'ncurc cărările*
*Tot cu desmierdările.*

Şi alte variante ale acestui mic poem, ca de exemplu cele din colecţia lui C. Dem. Teodorescu, sunt identice ca fond şi în mare parte ca limbă. Nu avem alt document mai cuprinzător şi mai viu decât orice studii, care să înfăţişeze prin expresie îndestulătoare

BDD-A14872 © 1948 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:39 LUJ

toate fazele lucrului, dela căutarea locului bun de arat, trecând apoi la scena secerişului, a măcinatului, până la activitatea tot aşa de vie a pregătirii pânii de către jupâneasa casei. Chiar *vad de moară* se găseşte şi în documente vechi. Izbitoare apare întâiu limba întregei poezii. Din totalul de 866 elemente de limbă, câte cuprinde textul, şasezeci sunt slave, care ating un procent de 7% din total. Latine sunt 753 cu un procent de 87%. Termenii agricoli specifici sau necesari ca expresie se găsesc 69 latini (necalculând frecvenţa din text), iar slave numai 17, adecă de patru ori mai puţini! Cu origine necunoscută sunt 19 (tipăriţi spaţiat). Prin urmare, într'o specifică povestire se poate exprima spontan esenţa vieţii agricole, printr'o majoritate copleşitoare de străvechi termeni latini. Dacă întreg stilul agricol românesc ar fi fost înnecat de influenţa slavă, cum impresionist susţin unii studioşi, fenomenul nu s'ar putea explica. Dimpotrivă, şi în cazul acesta se aplică faimoasa teorie a lui Haşdeu despre circulaţia cuvintelor, potrivit căreia ce este mai vital într'o limbă este şi mai vechiu. S'au înfăţişat în anii din urmă şi alte texte populare şi culte, vechi şi nouă, în care elementul latin apare copleşitor, fiindcă el vine spontan pe buzele Românului şi adeseori înaintea celui strein[1]).

Problema prezenţei şi pătrunderei adânci a noţiunilor de plugărie în vieaţa şi limba românească merită să fie cercetată mai larg, în domeniul folklorului şi al etnografiei. Numai aşa se va putea închega un studiu integral, prin care să se ajungă şi la o sinteză. Deocamdată noi am atins numai laturea capacităţii de expresie poetică a dacoromânei, prin preponderant material lexical latin, agricol.

Pentru înţelegerea problemei amintesc aici şi un mic cântec popular, epic, din Floreşti (judeţul Cluj)[2]), în care se înfăţişează vioi, scurt şi concentrat toată munca pământului, începând cu mergerea gospodarului la pădure ca să taie lemne pentru a-şi ciopli singur plugul. Pe urmă continuă cu aratul şi semănatul

[1]) V. exemple la S. Puşcariu, *Limba română* I, Bucureşti 1940, p. 194 sq.

[2]) G. Breazul, *Patrium carmen*, contribuţii la studiul muzicii româneşti. Craiova, 1941. p. 206—208.

BDD-A14872 © 1948 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:39

până la îmblătirea cu *„neşte lemne, cu grumaz de piele"*. E vorba de îmblăciu[1]), compus din două beţe legate la capete, între ele, cu o curea. Unul serveşte de mâner, iar cu celălalt se bat spicele. Tot figurat sunt înfăţişate şi secerile: *... neşte şere (=fiare) cam cârligăţele, la dinţi mărunţele*. Restul cântecului redă aceleaşi scene ca în *Pluguşor*, terminându-se cu punerea pe masă a colacului scos din cuptor.

In tot cântecul de 69 versuri, cu 298 cuvinte, se află numai 19 termeni de origine slavă, doi ungureşti, iar grosul cuprinde numai elemente latine[2]).

Iată textul:

Jupânu' gazda-re
Bun gând ş'o gândit-u,
Prânzu' l-o prânzât-u,
Boi la jug ş'o prins-u,
'm-pădure s'o dus-u,
Lemn pă car ş'o pus-u
Ş'acas' o vinit-u,
Frumos l-o cioplit-u.
Plug l-o ferecat-u[3]),
Boi la plug ş'o prins-u,
La pământ s'o dus-u
Şi el ş'o brăzdat-u
Cruciş, curmezâş-u,
Mai vârtos lungiş-u.
Ş'acas'o vinit-u
Şi s'o hodinit-u.
Boi la car ş'o prins-u,

[1]) Asupra originii latine a termenului *îmblăciu* v. ale mele *Coincidentes et concordances...*, în *Langue et Littérature* (Académie Roumaine) II, 1—2, 1943, p. 21 sq. Acolo am arătat că în Transilvania, regiune muntoasă, agricultura a fost mai restrânsă şi de aceea s'a folosit mai mult baterea grâului cu *îmblăciul* (îmblăcii) şi nu treieratul cu cai.

[2]) Firește, unele elemente se repetă.

[3]) Aici, a *fereca* are sensul de a „construi" (fireste, din lemn).

BDD-A14872 © 1948 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:39 UTC)

La pământ s'o dus-u,
Grâu ş'o sămănat-u,
Mândru l-o grăpat-u.
Dumnezo o dat-u
O ploaie cu soare.
Grâu răsăre-re,
Mândru să coce-re
Ş'acas'o vinit-u
Şi el ş'o sculat-u
Dragi sclujnici a lui,
Tăt cu neşte şeră, [:fiare]
Cam cârligăţele,
La dinţi mărunţele.
La holdă s'o dus-u,
Hold'o săcerat-u,
Mănunchi l-o ţâpat-u
Şi'n snopi l-o legat-u,
Claiă l-o clădit-u
Ş'acas-o vinit-u. —
Boi la car ş'o prins-u,
La pământ s'o dus-u,
Grâu pă car ş'o pus-u
Ş'acas'o vinit-u.
Şi stog l-o clădit-u
Şi el ş'o sculat-u
Dragi sclujii a lui,
Tăt cu neşte lemne,
Lemne hodrolemne
Cu grumaz de ptiele.
Grâu l-o'mblătit-u
Şi'n coş l-a băgat-u,
Pă car l-o ţâpat-u,
La moară s'o dus-u
Şi'n coş l-o băgat-u,
Fărin'o pticat-u
Şi'n saci o băgat-u,
Pă car i-o ţâpat-u
Ş'acas'o vinit-u
Şi el ş'o sculat-u
Dragi sclujnici a lui,
Tăt cu neşte sâte,
Fărin'o cernut-u,

BDD-A14872 © 1948 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:39

Şi o frământat-u.
Mândru s'o doschit-u,
Colac l-o'mpletit-u,
'n cuptor l-o băgat-u,
Mândru să coce-re,
Ş'afară-l scote-re,
Pe masă-l pune-re.
Cesta-i domnuţ bun-u
Jupânu' gazda-re[1]).

(Cules şi notat dela *Gheorghe Flueraş*, din com. *Floreşti*, Cluj).

Urmărirea vieţii agricole, reflectată în limbă, ne duce şi spre alte consideraţiuni mai largi de folklor şi expresie poetică a iubirii şi cultului pentru această eternă muncă a popoarelor. Ea s'a sintetizat de sigur în poezia populară de pretutindeni, ca şi la noi în „Pluguşor" şi în alte colinde, în care vibrează rugăciuni către Dumnezeu, ca permanentă şi supremă speranţă plugărească pentru belşugul recoltelor.

Cercetarea în acest sens va trebui să meargă mai întâi în domeniul folklorului romanic[2]). Deocamdată semnalăm o concordanţă izbitoare între „Pluguşorul" nostru, analizat de noi din punctul de vedere special al expresiei româneşti şi între corespondentele spaniole *baile, villano* („horă", „joc", împreunate de cântec) şi *villancicos* (un fel de „colinde").

Exemplul cuvenit îl găsim în Lope de Vega, care în mulţimea operelor lui s'a inspirat şi din *cancioneros* şi *romanceros*,

---

[1]) Interesante sunt şi ghicitorile, care înfăţişează plugul, cu felurite metafore, ca de ex. următoarea:

Ce hiară încornorată
Umblă cu gura căscată
Şi numai cu limba râmă,
Tot răstoarnă şi dărâmă?
(T. Pamfile, Agricultura la Români, p. 56).

Toată imaginea, plastică şi vie, este exprimată numai prin cuvinte latine!

BDD-A14872 © 1948 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:39 LUJ

salbe în care se înşiră, pe lângă cele susamintite, şi balade *(romances), lettrillas, serranillas* (doine populare sau culte, propriu zis „muntenești", dela munte, dela *sierra*). Multe din acestea le-a inserat Lope, trecându-le fireşte adeseori prin văpaia artistică a geniului său, dar alte ori păstrând cuprinsul autentic popular şi chiar versuri ce se pot identifica în texte populare[1]).

Iată acest *baile (villano),* încrustat în comedia *San Isidro, labrador de Madrid* (partea VII):

(BAILE—VILLANO).

Al villano se lo dan
la cebolla con el pan,
para que el tosco villano,
cuando quiera alborear,
salga con un par de bueyes
y su arado, !otro que tal!
Le dan pan, le dan cebolla
y vino también le dan,
ya camina, ya se acerca,
ya llega, ya empieza a arar.
Los surcos lleva derechos;
!que buena la tierra está!
„Por acá", dice al Manchado
y al Tostado: „Por allá".
Arada tiene la tierra,
el villano va a sembrar;
saca el trigo del alforja[2])
la falda llenando va.
!Oh qué bien arroja el trigo!
!Dios se lo deje gozar!
Las aves le están mirando;
que se vaya aguardarán;
junto a las hazas del trigo
no está bien el palomar.

[1]) Lope de Vega, *Poesías líricas,* I edición, prólogo y notas de José F. Montesinos, Madrid, 1926, p. 176 sq.

[2]) Şi la noi e obiceiul de a duce la arat sămânța în dăsagi (sp.

BDD-A14872 © 1948 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:39 LUJ

Famosamente ha crecido,
ya se le acerca San Juan;
segarle quiere el villano,
la hoz apercibe ya;
!qué de manadas derriba!
!qué buena prisa se da!
Quien bien ata, bien desata.
!Oh qué bien atadas van!
Llevándolas va a las eras
!qué gentil parva tendrá!
Ya se aperciben los trillos,
ya quiere también trillar.

!Oh qué contentos caminan!
Pero mucho sol les da.
La mano en la frente ponen,
los pies en el trillo van.
!Oh qué gran sed les ha dado!
?Quién duda que beberán?
Ya beben, ya se recrean;
brindis. !Qué caliente está!
Aventar quieren el trigo,
ya comienzan a aventar.
!Oh qué buen aire les hace!
Volando las pajas van.
Extremado queda el trigo,
dése limpio y candeal;
a Fernando, que Dios guarde,
se pudiera hacer el pan.
Ya lo llevan al molino,
ya el trigo en la tolva está.
Las ruedas andan las piedras,
furiosa está la canal.
Ya van haciendo la harina,
!qué presto la cernerán!
!Oh qué bien cierne el villano!
El horno caliente está.
!Qué bien masa! !Qué bien hígne!
Ya pone en la tabla el pan,
ya lo cuece, ya lo saca,
ya lo quiere presentar.

(*San Isidro, labrador de Madrid*, Parte VII)

BDD-A14872 © 1948 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul”
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:39

(JOC POPULAR).

Ii dau țăranului[1])
Ceapă cu pâne,
pentru ca, el nodorosul plugar, în zori,
să iasă cu o pereche de boi
și cu plugul, — ce mai plug!
Ii dau pâne, îi dau ceapă
și vin de asemenea îi dau;
acum pornește, iată se apropie,
ajunge și începe a ara.
Trage brazdele drepte.
Ce bun pământ!
„Hăis" — strigă lui Bălțatu,
iar către Plăvan: „Cea".
A arat plugarul locul
și merge să-l samene;
Scoate grâul din sac,
își umple poala.
Oh! ce bine aruncă grăunțele!
Să-i dea Dumnezeu bucurie!
Păsările stau cu ochii ațintiți la el,
Așteptând să-l vadă plecat.
Lângă snopii de grâu
nu e pus bine porumbarul (coteț ul porumbeilor).
Strașnic a crescut (paiul),
căci de! se apropie Sânzienile;
are să-l secere plugarul,
secera stă gata;
ce de mănunchiuri doboară!
ce tare silință își dă!
Cine leagă bine, bine desleagă.
Oh! ce bine-s legați snopii!
Îi va duce la arie,
Ce mândru strat va așterne!
Iată se pregătesc uneltele de treierat,
Curând va treiera.

[1]) Acest „baile", zis *villano*, e vechiu obiceiu popular spaniol, cum ar fi jocul „paparudelor" noastre. O relațiune din 1618 îl descrie astfel: țăranul (el *villano)*, cu fața de tot naturală... purta un suman vechiu, cu multe mâneci, înțesat peste tot cu cepe și bucăți de pâne și cu o inscripție cu versurile ce se repetau mereu: *Al villano que le dan...*, *o. c.*, p. 176, notă.

BDD-A14872 © 1948 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:39 UTC)

Oh! ce mulţumiţi umblă (plugarii),
Dar este prea soare.
Işi pun mâna (streaşină) la frunte,
Picioarele calcă pe treierătoare[1]).
Oh! ce sete i-a cuprins!
Cine se îndoeşte că nu vor bea?
Uite că beau, acum se răcoresc;
Noroc! Ce arşiţă!
Trebue să vânture grâul,
Iată încep să-l dea la vânt.
Oh ce bună boare îi adie!
Saltă paiele'n sbor.
Se scutură deplin grâul,
Ca să rămâe curat, lamură;
(regelui) Fernando — ţie-l Dumnezeu —
i se va putea pregăti pânea.
De-acum îl duc la moară,
Curând ajunge în coş.
Vâjâie furios scocul,
Roţile mână pietrile,
De supt ele curge făina,
Neîntârziat o vor cerne!
Oh! cu ce îndemânare cerne ţăranul!
Cuptorul este ars;
Ce bine plămădeşte,
Cu ce măestrie frământă şi rupe aluatul!
Iată pune pânea pe lopată,
O şi coace,
Uite că o scoate
Şi voios o înfăţişează.

* * *

Firește, se pot aminti aici şi alţi termeni latini, rari, ca de ex. *soage*, *sovâlta*, *suvulca*, etc., privitori la prepararea pânii, de care am amintit în *Langue et Littérature, II*, 1—2. Cei trei din urmă se păstrează la nord de Carpaţi, în aria mai conservativă a dacoromânei. Femeia care foloseşte în casă un limbaj nuanţat, alcă-

[1]) E vorba de o treierătoare, ca o targă, în care sunt înfipţi colţi de cremene. Purtată peste stratul de paie din arie, spicele se sfărâmă uşor.

BDD-A14872 © 1948 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:39 UTC) CLUJ

tuit din elemente latine care trec peste ceea ce ar fi strict trebuincios, nu poate fi declarată soţie de păstor şi mai ales de nomad, cum stărue să mai susţină unii lingvişti despre Români. Numai vorbitorul care practică o meserie, timp îndelungat, în casă şi în familie statornică, îşi poate păstra o terminologie în care intră şi varietate de stil.

Mai departe mergând, constatăm în blocul de fapte lingvistice, despărţitor între aromână şi dacoromână, un grup de termeni latini nord-dunăreni, în care iarăşi se oglindeşte o vieaţă statornică de casă şi de familie, în Dacia. Ei vorbesc dela sine, numai pomenindu-i pe nume[1]). In şirul formelor de civilizaţie romană păstrate şi prin limbă se ridică deasupra, cu deosebită valoare de continuare istorică în Dacia, nume de unelte şi de cereale „pisate" pentru hrana mai uşoară. Aşa este *piua,* din lat. **pilla* „mortier (à piler); moulin à foulon", cuvânt păstrat numai în dacoromână, nu şi în aromână, pentru un instrument indispensabil vieţii rurale.

---

[1]) V. acest bloc de circa 400 elemente, în studiul meu *Uralte Schichten und Entwicklungsstufen in der Struktur d. dakorum. Spr.*, Sibiu 1944.

Din lista de acolo a elementelor dacoromâne, neatestate în aromână, au rămas nescoase, la corecturi (din cauza greutăţilor tipografice, impuse de războiu în 1944) următoarele: *atuncine, botejune, cicoare, comânda, cumpăra, cutreiera, găinaţ, geamăt, muche, pradă, umed.* Ele se află şi în aromână, dar nu sunt toate înregistrate de dicţionarele cunoscute. Atestarea lor în aromână mi-o confirmă colegul T. Papahagi, care cu multă bunăvoinţă ştiinţifică a confruntat întreaga listă a mea cu materialul său lexical, menit să alcătuiască dicţionarul graiului aromân. Apoi, în loc de *încălţa*, trebue citit dacorom. *încălţare*, cu sinonimele *încălţie, încălţamă*, „chaussure" (v. *DA* s. v. *încălţa*).

Cuvântul dacorom. *paiu* (termen pastoral) nu trebue confundat cu *paiu-paie* (de grâu, etc.) < lat. *palea*, REW. 6161, ci derivă din lat. *pallium* şi înseamnă „lâna nouă şi moale care creşte spre primăvară supt cea veche şi formează viitorul veşmânt al oii". De aceea se zice şi *oi împăiate* („îmbrăcate"), *oile s'au împăiat*, etc. (v. ale mele *Cercetări lexicografice*, Buc. 1909 *s. v.*). Insă în zisul grup n'au fost socotite elementele autohtone, v. grec. şi v. germane, explicate în capitole speciale din studiul citat.

BDD-A14872 © 1948 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:39 LUJ

Alături de el, iată cuvântul *păsat* (lat. *quassatum*, dela *quasso* „millet (pilé) dont on a enlevé la balle; bouillie de millet"). După ce s'a introdus porumbul la noi, a urmat o nouă formă, aceea de făină măcinată mare din boabele plantei celei nouă. Din prima se mai face şi astăzi „păsat cu lapte, cu unt", sau altfel, sau se dă ca hrană puilor de pasări domestice. Acestea şi alte particularităţi pe care le voiu analiza mai jos, strâns legate de agricultură, cine ar putea susţine că le-ar fi păstrat o populaţie nestatornică? Cum ar fi biruit aceasta să poarte cu sine, de dincolo de Dunăre, unelte grele, împreună şi cu cunoştinţe speciale pentru curăţirea cojii boabelor de cereale, cu expresii tipice latine, precum *desghioca*, *desfăca* (mazărea), care cer timp şi statornicie pentru lucrare şi păstrare? Nici termenii sus zişi *nu există în aromână.*

Capitolul agriculturii analizat în felul acesta, desvăluie şi alte intimităţi lingvistice.

Să ne oprim o clipă şi la un amănunt dela moară, indispensabil instrument agricol, care „umblă", pe toate pâraiele din Munţi, ca şi „piuele" şi „ştezele" pe care nu ştim cum le-ar fi putut cunoaşte aşa de bine strămoşii nomazi, cum se constată azi la poporul Român.

La morile din Munţii Apuseni (poate şi mai în lături) în grinda din faţă a *stratului* (lat. *stratum*) care susţine pietrele de măcinat, este aplicat un disc de lemn cu crestături pe circomferinţă şi cu un beţigaş proptit cu un capăt într'o crestătură şi cu celălalt fixat în grindă. Această alcătuire se numeşte *grăunţări* (derivat din *grăunţ*=lat. **granuceum*). Numele explică funcţiunea. Beţigaşul se mută din o crestătură într'alta, la dreapta sau stânga şi „dă drumul la atâtea grăunţe (boabe) câte vrei să curgă din coş între pietri".

Nuanţa de expresie a acestei piese, „lucru" mărunt, e tot atât de grăitoare ca şi *suvulca*, dela prepararea pânei, şi ca *soage*, aflătoare tot numai în Transilvania.

Cât de departe suntem încă de adâncul problemei, am constatat chiar în toamna aceasta[1]), ducându-mă în Munţii Apuseni

[1]) In 1943.

BDD-A14872 © 1948 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:39 LUJ

pentru revizuirea şi completarea problemelor ce le analizez. Am descoperit astfel încă o conservaţiune latină din limbajul femeiesc, în legătură cu *soage,* amintit mai înainte.

*A soage* (lat. *subigere*) înseamnă: a da formă rotundă de pâne bucăţii de aluat rupt din întregul frământat în troacă. Operaţiunea aceasta se face într'un vas mai mic, o albiuţă, în care cu „călcâiul" palmelor, femeia tot apasă şi întoarce zisa bucată, prin făină, pentru a o pune mai uşor pe lopată şi a o băga apoi in cuptor. Albioara se numeşte **sogătoare,** denumire aflătoare numai în Transilvania, în vest şi centru, ca şi *soage.*

Dacă am pătrunde în domeniul industriilor casnice, al ţesătoriei şi dogăriei, al feluritelor preocupări şi obiceiuri, am descoperi şi alte proprietăţi specifice dacoromâne, care se pot valorifica semantic, cultural şi geografic, ca şi cele înşirate până aici. La multe din ele, ca şi la unele prezentate mai sus, se simte o subtilitate şi variaţie de expresie în graiul femeiesc, care nu s'ar putea concepe decât la un popor cu îndelungă şi intensă vieaţă stabilă. *Aceasta cu atât mai mult, cu cât izvorul unor asemenea creaţiuni expresive curgea în mijlocul unei vieţi rustice, lipsită, un mileniu, de influenţa cărţii de care s'au fericit celelalte popoare neolatine. Un mare semn şi acesta a cărui rază de lumină, în şirul celorlalte, se lasă preţuită dela sine.*

* * *

In ordinea de idei urmărite până aici, se mai impune încă una, finală, privitoare la o cât mai amănunţită urmărire de termeni şi expresii agricole, presărate în folklor (în plugușoare sau colinde mai scurte). Ele constituesc un număr destul de mare, dacă luăm în seamă nu numai pe cele care exprimă noţiuni agricole de primă necesitate, ci şi pe cele care au găsit intrare în expresia poetului popular, printr'o înrudită atmosferă semantică[1]).

Am strâns astfel de material din colecţiile de folklor care mi-au putut sta la îndemână, în actualele împrejurări.

[1]) Proverbele şi zicalele, de asemenea, nu trebuesc uitate.

BDD-A14872 © 1948 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:39 UTC) LUJ

In total sunt circa 260 exemple (elemente latine și câteva considerate astăzi ca autohtone):

a aduna (snopi, paie), a alege (grâul), aluat, a anina (plugul în cioturi, a-l prinde, poticni), a apuca (cu stânga, spicele, la secerat), a ara în lung și'n lat, arat, arie, a așeza (snopii), ață (de cusut sacii), balegă, a bate caii (grâul cu picioarele), a bate (sita, la cernut), boii dela roate, boii dinainte, dinapoi, (când sunt patru la plug, la car), bordei, bou, bourei (boi), bucate (cereale), *bucium* (din care se sună pentru a strânge oamenii la lucru), butuc(i) (la car), buți (de pus grâul), cal, cal învățat, călare, capu pământului (al ogorului), capăt, capete (la ogoare), car passim., călcâiu (morii), căpătâiu (la moară), a căra (cu carul), căuș, câmp,-uri (de arat), câmp curat (pentru arat), câmpul negru (de arat), cânepă, „cântă ciocârlia" (semn că trebue să se înceapă aratul), a cerne passim., ciur (de vânturat), ciurui, a (se) coace (pâinea), coada (sapii), coardă (a pune grâul „coardă"'n șură; comp. *șiră*), coarne de plug (coarnele plugului), codălbei (boi), colb, copt (grâu), a crește (grâul), cruciș-curmeziș (a ara), crud,-ă (colac; pâne, necoaptă bine), cuiu, cuie (la jug), a culege (cânepa), „cunună" (obiceiu la secerat), cuptor, curat (câmpul —, cfr. curătură, runc), curat (loc), curat (grâu), a curăța (aria), a curge (făina, de supt piatră, la moară), curmeziș (a ara în —), curtea (gospodarului), (sită) deasă, curți (de boieri), a da (plugul pe brazdă), a da spice (grâul), a *dejuga* (boii), a desfăca (grâul; a-i desface boabele din spic), a despica (spicele, a le desface, cfr. a desfăca=*disfabicare), dinți (la seceră), a dura (girezi), durat (câmpu), față de arie, față de copt (a-și face grâul —, a se apropia de copt), fățar (fața ariei), faur, făină curată (aleasă), falce, fălci (unitate de măsură a pământului de arat, cosit), fărmătură (de pâne), fățare (de arie), a fățui (aria; a nivela stratul de paie de pe ea), fân, fân cu flori, fânat,-ă, a fârâma (paiele la treierat), a fereca fiarele (plugului — a le pune la punct, pentru arat), ferecat (plug, construit din lemn), fiarele plugului, fier (pentru seceri și plug), fierar, fierul lat (la plug), fir de grâu), a frământa, frâu, a freca (spicele, ca să cadă boabele), frunțile („locuri de frunte"), funia (de care se leagă caii de par, la treierat; cfr. „a ajunge funia la par"=a ajunge la strâmtoare), furcă, furci, gireadă, girezi (din familia lat. *agger,-eris, aggerere; aggestus*>rom. *agest* etc.), a grăpa, grăunț,-țe, grâu curat passim., grâu de vară passim., grâu mărunțel, grâu roșu, grâu verde, uscat, copt, grâuleț, grâușor, groapă, grumazi (la îmblăciu), iarbă grasă („căpăstru de —"), iese (grâul; răsare), împănată (săgeată, la plug), a încăleca, încărca, încărligățele (secere), a îndemna (boii, caii la mers), a înflori (câmpul), a îngălbeni (a se vedea grâul galben, de aproape), a înjuga (boii),

BDD-A14872 © 1948 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:39 LUJ

*înjugători* (boi de jug), a înnota (prin grâu), a întoarce (paiele în arie), întoarsă (seceră „curbă"), (a) înţăpoşa (sacul la gură, cu ţepuşi), a înţepuşa (sacii), a înverzi (grâul), jug, jugan,-ni (boi), jugănit,-ţi (boi), (a) jugui (a mâna la jug), juncănaş(i), jupân (termen cu care se adresează colindătorii către stăpânul casei), passim., jupi (tulei de cucuruz) (atestat de 3 ori), lăptucă, a lega (grâul în snopi), a lega (mănunchiu, snopii), legătura (cu care se leagă snopii), lemnuşele (părţile îmblăciului), linte, loc curat (de arat), lucrul (câmpului), a lucra (lucru agricol), lucrul pământului, lungiş (a ara —), mazăre, a măcina, măcinar (morar), mălai (de meiu), mălai, mălaie, mănunchiu (mâner la seceră), mănunchiu (de paie, de flori), mărunt (grâu), mărunţel (grâu mărunţel, de cel roş), (seceri) mărunţele (la dinţi), măsele (la moară), a măsura (pământul), măşcat (bob de grâu bine desvoltat; mare), mătasă (sită de —), a mătura (aria), (grâu) măzărat (mare în bob, ca mazărea), a mâna (boii, cai), meiu, a merge (plugul pe brazdă, a fi bun de mers), merişoare, miere (colac îndulcit cu —), moară, a moia, muia (făina pentru a o plămădi), morar, morăriţă, morişcă (dim. moară), moriţă (dim. moară), murăraş, (brazdă) neagră, negru (câmpul), neghină, negrăpat (grâu), a netezi (locul arat, cu grapa), nuc(i), oale, orz, (a) ospăta, ospătare, paiu, paie, parul (la arie), pădure, pământ (arabil), păscut, păpuşoi (porumb), pâine, pâne, pâne (grâu), pânza (sitii), piatra (morii), piatră (de hotar), a pica (făina de supt piatră), piepturile (de deal, la arături, în regiuni muntoase), a pieri (grâul; a se usca, strica de ploi etc.), plaiu, plăiuţ, „drum ce duce la munte", prânz, a prânzi, a prinde (boii la jug), (sită) rară, a răsări, a răsfira (grâul în arie), a răsturna (brazde), a răvărsa (grâul; a-l arunca pe brazde), a revărsa (brazda), a ridica (clăi), roată, roate, roata morii, rotat (stog, ca un con), rug (în grâu), rumega, sac, sapă, săgeata'mpenită, împănată (la plug: „pluguri cu săgeata'mpenită"), a sămăna, sămănătură,-uri, sămânţă, a săpa, scări (la şea), (a) scoate (pânea din cuptor), a se scutura (grâul; a-i pica boabele, dela sine, când nu e strâns în clăi), secară, a secera, secerat (subst.), secerător(i), secerăţele (dim. seceră), secerele, secerică, seceruică, a smulge, spic, spic aurit (galben, copt), spicuşoare, spin, spini (în grâu), splină (la moară), strămurare (de împuns boii, ca să se îndemne la mers), a strânge (paie, snopi), „a se strânge funia la par" (la parul ariei; expresie-proverb), (a) strânge grâul (în porcoaie, în saci etc.), suflecate (mânecile la femei, la frământat), şelele (morii), şerb, şerbi (muncitori la câmp), şes bun de arat, tăciune (boală la grâu), a trage (boii la plug), a trage (brazda), (a) trage (cu secera), trăsură, „tras" (:„boi buni de trăsură"), trăşură (tragere), a treiera (cfr. cutreiera), troian, tulpina (morii), a turna (grăunţele în sac, coş), a umbla (moara), a umbla

BDD-A14872 © 1948 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:39 UTC)

(plugul, a lucra cu plugul), a unge (cu miere colacul), a ura, a se usca (la soare, grâul secerat), uscat (grâu prea copt), vaci cu lapte, vadul (morii), vatră (la moară), vărat (câmpul —), vărguță, vărsat, „turnat" (clopoțelul, cu care se sună la urarea cu pluguşorul), a vântura, viță (la frâu), viță (:frâu gros ca „viţa"), zeciuială (vamă la moară)[1]).

* * *

Urmează ca cercetări viitoare să completeze acest material, cu semnificaţia ce se poate desprinde, cultural-semantic, dela caz la caz. Capitolul acesta se va lărgi apoi asupra întregei terminologii agricole din dacoromână, avându-se în vedere şi răspândirea geografică, precum şi vitalitatea şi însemnătatea istorică a diferiţilor termeni.

Scopul nostru a fost, pentru moment, de a încerca să intuim fenomenul trecerii lente a materialului concret lingvistic în expresia poetică, ceea ce poate dovedi, cel puţin parţial, vitalitatea termenilor agricoli, latini, din limba noastră. Terminologia agricolă mişună de nenumărate elemente, unele mai răspândite, unele numai dialectale, altele ca sinonime[1]). Dar ceea ce a câştigat acces în poezia populară, oglindeşte o valoare mai înaltă, decât

[1]) Aceste exemple au fost scoase din următoarele publicaţii de folklor: *I. Bîrlea*, Balade, colinde şi bocete din Maramureş, *Tit. Bud(u)*, Poezii populare din Maramureş, *Candrea, Densusianu, Speranţia*, Graiul nostru, *S. Fl. Marian*, Sărbătorile la Români, etc., *T. Pamfile*, Agricultura la Români, *T. Papahagi*, Graiul şi folklorul Maramureşului, *G. D. Teodorescu*, Poezii populare române, *Gr. Tocilescu*, Materialuri folkloristice. *R e v i s t e:* Anuarul Arhivei de Folklor (I. Muşlea), Comoara Satelor, Grai şi Suflet (O. Densusianu), Şezătoarea.

[1]) Işi poate face cineva o idee despre această realitate, parcurgând şi numai *Agricultura la Români* de T. Pamfile, Bucureşti, 1913. Problema se cere studiată şi pe baza unei anchete metodice, pe toată ţara, care trebue întreprinsă de filologi şi etnografi, înregistrându-se *cuvântul* alături de *idee* şi *lucru*.

Altfel, se poate ajunge la concluzii unilaterale ca cele ale lui W. Domaschke în *Der lateinische Wortschatz des Rumänischen*, Jahresb. d. Instit. rum. Spr., Leipzig, XXI-XXV, care este studiu util, dar cu valoare mai mult statistică-etimolgică (v. şi observaţiile lui S. Puscariu, *Limba română*, 353—355)

BDD-A14872 © 1948 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:39

aceea a termenilor folosiţi de popor din necesitatea elementară a meseriei, a specialităţii, cunoscută în particularităţi numai de plugarul autentic, în restrâns şi direct contact cu realităţile tehnicei agricole.

Ideea fluturată aici este, firește, aplicabilă şi la alte ocupaţiuni rustice (vânătoare, păstorit etc.), sau mai de sus. Din limbajul acestora se estind şi pătrund elemente în limba generală a unui popor, prin singuraticii vorbitori, ca şi cum ar fi culese de albine şi prefăcute, ca esenţa din flori, în mierea fagurului din stup. Aşa se ajunge la faza culminantă, sintetică a spiritului omenesc, reflectat în graiu, la expresia artistică, floarea stilului unei limbi.

G. GIUGLEA

BDD-A14872 © 1948 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul”
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:39